

Mitä on käyttäytymisanalyysi? Miten tukea kehitysvammaista lasta vastaanotolla.

Lapsi vastaanotolla -
Vuorovaikutustilanteiden tukeminen
terveydenhuollon kohtaamisissa

Sisko Kantola
Tapio Ahonen
10.1.2020

Käyttäytymisanalyysi

- Käyttäytymisanalyysi on tieteenala, jonka kautta selvitetään, miksi joku käyttäytyy näin, mikä käyttäytymisen saa aikaan ja mikä muuttaa käyttäytymistä.
- Käyttäytymisanalyysi on tiedon keräämistä: tilanne, ongelmien syntyhistoria ja ylläpitävät tekijät
- Funktionaalisessa käyttäytymisanalyysissä pyritään käyttäytymisen ymmärtämiseen sitä säätelevien tekijöiden kautta.
- Tietoa kerätään useista lähteistä ja tiedon pohjalta suunnitellaan interventio
- Tavoitteena on ymmärtää, miksi ihminen toimii niin kuin toimii.

Käyttäytymisanalyysi

- Käyttäytymisen tiedettä joka tutkii käyttäytymistä sinänsä
- Tutkimuksen tarkoituksena on saada selville erilaisia käyttäytymisprosesseja
- Käyttäytymistä selitetään yksilön menneisyydessä tapahtuneella vuorovaikutuksella ympäristön kanssa ja yksilön nykyisellä vuorovaikutuksella ympäristön kanssa

Mitä on käyttäytyminen?

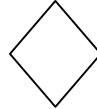

- Käyttäytyminen on aina jatkuva prosessi
- Käyttäytyminen on havaittavaa ja mitattavaa (tekemisestä ajattelemiseen)
- Ns. ”kuolleen miehen sääntö” eli kaikki se, mitä kuollut mies voi tehdä, ei ole käyttäytymistä. Kaikki muu on.

Käyttäytymisen mittaaminen

Kohdekäyttäytymistä mitattaessa huomioidaan:

- Esiintymistiheys (yleensä tärkein)
- Ajallinen kesto
- Voimakkuus
- Käyttäytymistä edeltävien tekijöiden ajallinen yhteys
- Muutos kohdekäyttäytymisen lisääntymisessä tai vähenemisessä

Käyttäytymisen funktionaalinen analyysi

- Käyttäytyminen havainnollistetaan kuvasymboleilla:
 - Aiemmin vaikuttaneet tekijät:
 - Kohdekäyttäytyminen:
 - Tässä hetkessä vaikuttavat tekijät:
 - Interventio:
- Yksittäinen käyttäytyminen voidaan havainnollistaa myös ketjuanalyysillä.

Käyttäytymisanalyysi korostaa

- Käyttäytymisen syitä - ei diagnoosia.
Käyttäytymisen syiden selvittäminen mahdollistaa vaikuttavien interventioiden suunnittelun ja toteuttamisen.
- Diagnoosi yksin voi johtaa kehäpäätelmiin eli käyttäytyminen selitetään diagnoosiin kuuluvaksi.
- Käyttäytymisanalyysissä huomio kiinnitetään käyttäytymisen funktioon (huomion saaminen, palkkio, epämieluisan välttäminen pakeneminen, sensorinen vahvistaminen jne.)

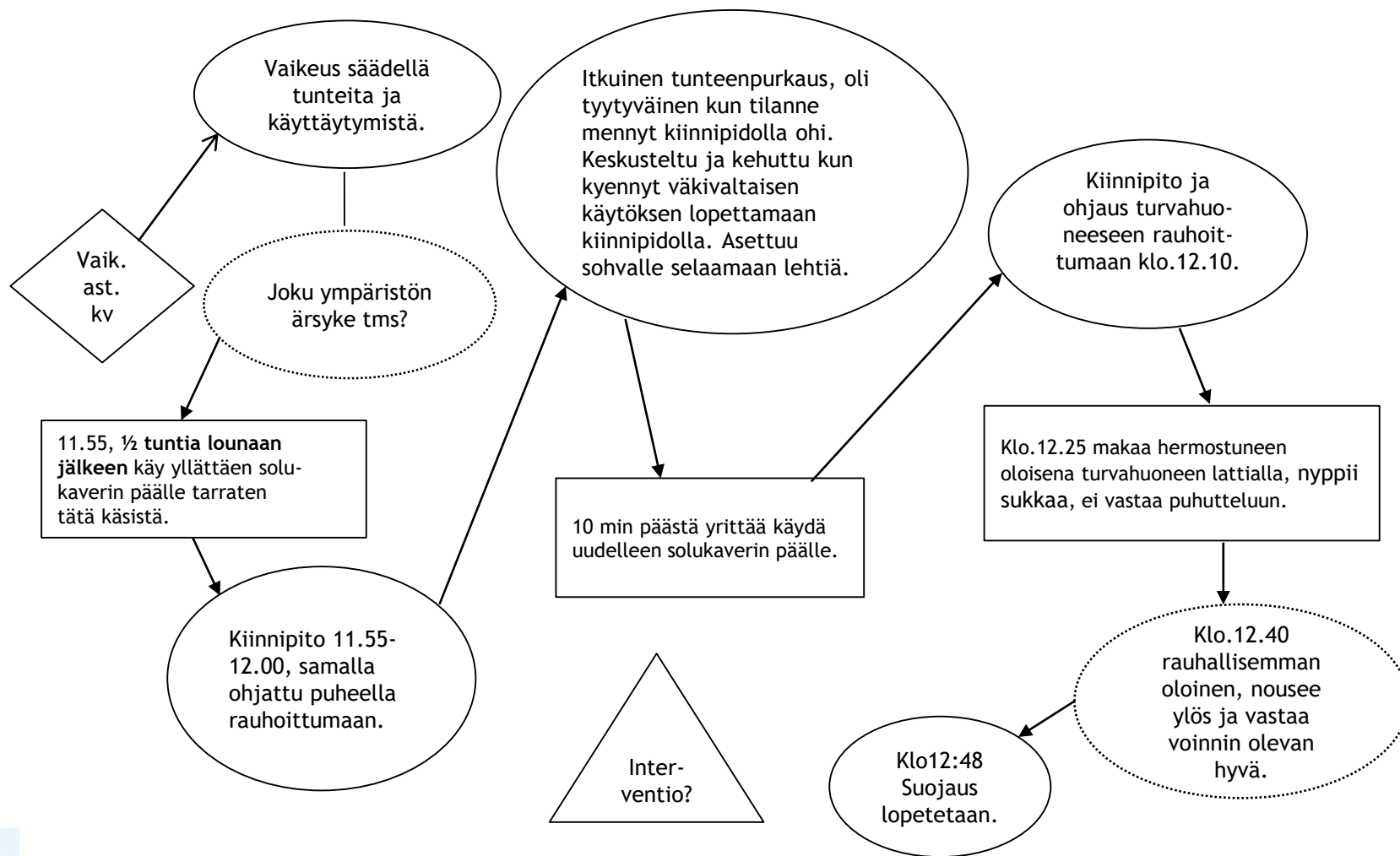
Käyttäytymisanalyysi tieteenä

- tarjoaa teoreettisen ja käytännönläheisen lähestymistavan ja käytännön työvälineitä parantaa elämänlaatua käyttäytymisen muutoksen avulla
- kohdekäyttäytymisen tulee olla tarkkaan määritetty eli havaittavaa ja mitattavissa olevaa, jotta tavoite voidaan asettaa ja käyttäytymisen muutosta voidaan seurata
- autismikirjon kuntoutuksessa käytetään sovellettua käyttäytymisanalyysia (Applied Behavior Analysis, ABA)
- tavoitteena laajasti ottaen opettaa taitoja, jotka edesauttavat mahdollisimman itsenäistä selviytymistä aikuisuudessa
- pyritään vähentämään tai poistamaan käyttäytymistä, joka on tarpeetonta ja haitallista henkilölle itselleen, toiselle tai ympäristölle
- sisältää näyttöön perustuvia käytänteitä toimia kohti käyttäytymisen muutosta
- tavoitteet on tärkeä liittää jokapäiväiseen elämään

Sovelletun käyttäytymisanalyysin terminologiaa

- vahvistaminen (positiivinen tai negatiivinen)
- yleistäminen (eri ympäristöihin)
- mallintaminen
- muovaaminen ja ketjuttaminen
- häivyttäminen (tuetaan itsenäistä oppimista)
- aikatauluttaminen (kehitetään sisäistä motivaatiota)
- sammuttaminen (estetään vahvistajat)
- timeout (tilapäinen ryhmästä poistaminen)
- vastekustanne (menettää jotakin)
- kyllästyminen (esim. käyttäytymisen runsas toisto, palkkioiden tai aktiviteettien runsaus)

Tapausesimerkki. Vaikeasti kehitysvammaisen nuori mies. Toistuva käytöshäiriö ruokailujen jälkeen.

Kehitysvammainen lapsi psykologin tutkittavana, tapausesimerkki

- 8 vuoden ikäinen lievästi kehitysvammainen poika, syyskuussa 2019 palvelukeskukseen hoito- ja arviojaksolle merkittävien käytösongelmien johdosta.
- Kehitysvamman lisäksi aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö sekä tic-oireita
- Aloittanut pidennetyn oppivelvollisuuden erityiskoulussa syksyllä 2018, peruskoulun 1. luokalle syksyllä 2019
- Esiopetusvuoden aikana haasteet lisääntyneet aggressiivisuuden ja uhmakkuuden osalta, myös vaikeuksia keskittymisessä, pakonomaista sylkemistä ja toistuvia raivonpuuskia.
- Kevätlukukaudella 2019 erityisjärjestelyjä koulunkäynnin onnistumiseksi. kyennyt käymään koulua ainoastaan muutamia tunteja viikossa ja lisäksi järjestetty hoitoa kotipaikkakuntansa kv-huollon palvelukeskuksen lasten- ja nuorten tilapäishoitoyksikössä.
- Käytöshaasteita on myös kotona, aggressiivinen käytös kohdistuu erityisesti vanhempiin: suuttuessaan lyö, potkii, raapii, puree ja sylkee sekä heittelee tavaroita vanhempia kohden.
- Tilanteesta konsultoitu lastenpsykiatrian klinikkaa. Lastenpsykiatri todennut psykoosiarvion olevan vaativan toteuttaa lapsen iän ja kehitysvammaisuuden vuoksi. suositeltu potilaan voinnin seuraamista riittävän tuetussa ympäristössä, joka kykenee vastaamaan lapsen erityistarpeisiin.
- Tilanne kotona kriisiytynyt 7/2019, jolloin potilas sijoitettu kiireellisesti pois kotoa

Kehitysvammainen lapsi psykologin tutkittavana, tapausesimerkki

Käyttäytyminen ja toimintakyky tutkimustilanteessa:

- Lähtee tutkimustilanteisiin hyväntuulisena ja selkeässä ohjauksessa kykenee keskittymään tehtävätyöskentelyyn noin puolen tunnin jaksoissa hyvin.
- Tutkimustilanteen strukturointi: sovitaan aluksi kuinka monta tehtävää tehdään, pidetään tauko tehtäväsarjojen välillä
- Tulee hyvin vuorovaikutukseen ja puheilmaisuus on sujuvaa.
- Motivaatio tehtävien tekoon on hyvää tasoa ja poika hyötyy systemaattisesti annetusta positiivisesta palautteesta tehtävien teossa.
- Puolen tunnin työskentelyn jälkeen jaksaminen tehtävien teossa hiipuu ja esille nousee tic-oireina lähinnä rykimistä. Myös tehtäväsarjojen vaikeutuminen lisää alttiutta tic-oireistolle.

Kehitysvammainen lapsi psykologin tutkittavana, tapausesimerkki

Tutkimustulos kehitystasotehtävissä (WISC-IV):

- Kokonaistulos on merkittävästi jäljessä oman ikäryhmänsä keskiarvosuorituksista ja suoriutuminen on erittäin heikolla tasolla.
- Suurimmat vaikeudet tulevat esille työmuistin tehtävissä. Poika jaksaa pitää mielessä korkeintaan kolmen numeron pituisia lukusarjoja ja vaativampi numeroiden ja kirjainten mieleen painaminen ja prosessointi samanaikaisesti ei onnistu ollenkaan.
- Kielellisen ja visuaalisen päättelyn tehtävissä osaaminen yksittäisissä tehtäväsarjoissa on jäljessä 2 - 3 vuotta ikäryhmän keskiarvoista.
- Kielellisen päättelyn tehtävissä esille nousee herkästi semanttisia virheitä. Esimerkiksi sanavarastotehtävässä poika selittää sanan ”neuvoa” konkreettisella tasolla: ”neuvolassa annetaan piikki”.
- Prosessoinnin nopeuden tehtävissä suoritukset ovat hitaita.

Kehitysvammainen lapsi psykologin tutkittavana, tapausesimerkki

Psykologin suositukset:

- Toivotun käyttäytymisen vahvistamisessa on tärkeää huomioida onnistumiset tehtävätyöskentelyssä ja arjessa yleensäkin selkeällä ja johdonmukaisella positiivisella palautteella, joka luontevimmillaan on nopeaa positiivisen huomion antamista hyvistä/toivotuista suorituksista.
- Ongelmakäyttäytymisen sammuttamisessa paras keino on monesti huomiotta jättäminen.
- Kouluopetuksessa selkeäasteinen oppimisvaikeus on tärkeää ottaa huomioon riittävän vahvana oppiaineiden mukautuksella niin, että positiivinen vire koulua kohtaan vahvistuisi onnistumisten myötä.

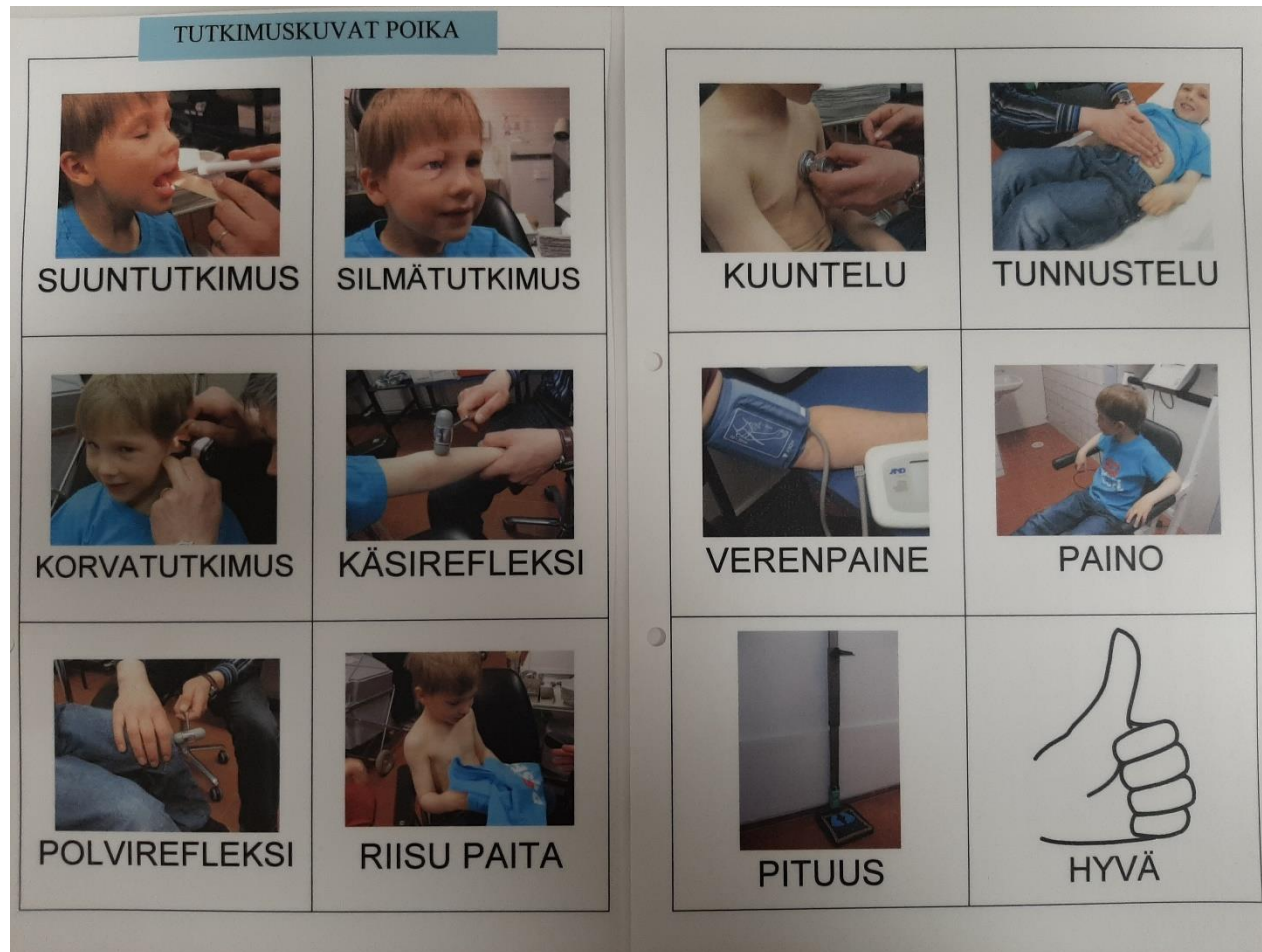
Kehitysvammainen lapsi psykologin tutkittavana, tapausesimerkki

- Hoitajaksoilla määritellyt kuntoutustoimet:
 - Työryhmän lääkäri aloitti adhd-lääkityksen
 - Kelalle Suositus toimintaterapiasta. Tavoitteina siirtymätilanteiden helpottuminen, keskittymisen ja tarkkaavaisuuden tukeminen, tunne- ja vireystilan tunnistamisessa sekä itsesäätelyssä kehittyminen, rauhoittumiskeinojen löytyminen ja niiden ohjaaminen lähiympäristölle.
- Lääkehoidon kontrolli 12/2019. Hoitajakson ja adhd-lääkityksen aloittamisen jälkeen tilanne ollut selkeästi rauhallisempi koulussa ja kotona. Marraskuusta alkaen kuitenkin uudelleen alkaneet mielialat vaihdella nopeasti, vointi muuttuu iloisesta äkäisyyteen hyvin äkkiä. Toisaalta hankala tilanteet ovat menneet nopeasti ohitse, omassa luokassa ei kiinnipitotilanteisiin ole jouduttu.

Kun kohtaat kehitysvammaisen henkilön/lapsen terveydenhuollossa:

- Tärkeää on selittää asiat mahdollisimman konkreettisesti yksinkertaisella selkokielellä.
- Visuaalinen viestintä puheen rinnalla on aina hyvä apu kehitysvammaisen ihmisen ohjaamisessa, joten kuvaviestintä sekä kuviin liittyvät kirjoitetut ohjeet ja viestit tukevat varmasti ymmärtämistä.
- Kuvien käyttö toiminnan strukturoinnin tukena: "ensin, sitten, jälkeen" -pohja, johon kuvia ja kirjoitusta voidaan lisätä käytettäväksi puheen rinnalla.
- Positiivisen palautteen ja kannustuksen systemaattinen käyttö hoitotilanteissa onnistuneen käyttäytymisen vahvistajana on oleellinen ohjausperiaate kehitysvammaisten potilaiden hoidossa.

Versossa käytössä olevia ”Lääkärintutkimus”-kuvia

ENSIN - SITTEN - JÄLKEEN

ENSIN

RIISU PAITA

SITTEN

KUUNTELU

JÄLKEEN

PUKEA

PAITA

Kiitos !

Sisko Kantola
Tapio Ahonen
10.1.2020

ppshp.fi